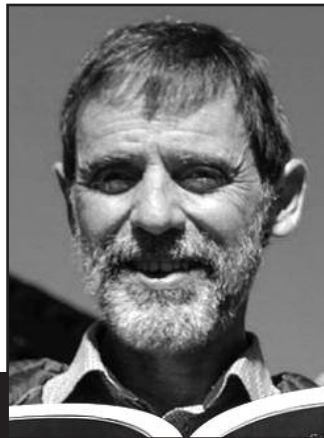

La integració econòmica de l'Andorra medieval en un espai polític fracturat. En els orígens del fet diferencial (segles XII-XIII)

Carles GASCÓN i CHOPO

Des de final del segle XII, i d'una manera més decisiva al llarg del segle XIII, les Valls d'Andorra esdevingueren el camp de batalla preferent on es dirimiren les diferències entre els Bisbes d'Urgell i els Comtes de Foix, motivades per la concurrència dels seus interessos feudals sobre aquesta àrea del Pirineu. Com és ben sabut, aquestes lluites culminaren amb la signatura de l'anomenat Primer Pariatge d'Andorra, l'any 1278, que estableix les bases d'un nou sistema d'enquadrament polític destinat a perdurar i a cristal·litzar, temps a venir, amb la constitució d'un estat de ple dret en el concert de les nacions. Un dels molts aspectes que criden l'atenció del Pariatge de 1278, sobretot si ho comparem amb altres moments precedents de la història medieval andorrana, és el nul paper que hi tingueren les comunitats locals, unes comunitats que, segles enrere, havien destruït el castell comtal de Bragafolls en intuir que la seva erecció perjudicava els seus interessos, s'havien mantingut al marge de les pressions senyoriales que escanyaven els veïns amb noves imposicions i retallades a les seves tradicionals llibertats, i fins i tot havien tingut l'ocasió d'expressar el seu consentiment en actes jurídics tan transcendents com la venda d'Andorra al Bisbe d'Urgell l'any 1133.

L'absència dels andorrans en la signatura del Pariatge de 1278 respon a un procés de pèrdua de les seves prerrogatives tradicionals en un marc opressiu implantat de manera progressiva pels dos senyors en disputa al llarg del segle XIII. En aquest sentit, la pèrdua aparent de capacitat de resposta per part dels andorrans responia a unes realitats econòmiques força diferents a les existents als segles anteriors. Els andorrans, com altres comunitats veïnes, tenien necessitat d'acudir regularment als mercats de referència per proveir-se de productes que no tenien a les Valls. Des de l'alta edat mitjana el mercat de referència havia estat la Seu d'Urgell que, de fet, ho seguiria sent fins molts segles enllà. A partir del darrer terç del segle XII, però, l'afluència dels andorrans al mercat de la Seu d'Urgell es va veure perturbada per les violències cada vegada més recurrents desplegadas pels Vescomtes de Castellbò —

antecessors dels Comtes de Foix— contra l'Església d'Urgell. Aquestes violències s'expressaven amb modalitats molt diferents, una de les quals era l'impediment d'acudir al mercat de la Seu d'Urgell i l'obligació d'anar al de la vila de Castellbò. Accions d'aquest tipus pertorbaven d'una manera greu la unitat d'un espai econòmic, fins aleshores centrat indiscutiblement al voltant de la Seu d'Urgell, com a conseqüència d'unes violències feudals que no farien altra cosa que intensificar-se amb els anys.

Aquestes violències, inicialment intermitents, van prendre un caràcter estructural a mesura que el segle XII arribava a la seva fi, particularment a partir de la violenta intervenció del Comte Ramon Roger de Foix a la política de les terres altes del Comtat d'Urgell, amb el saqueig de la catedral de la Seu d'Urgell l'any 1196, i la seva aliança amb el Vescomte Arnau de Castellbò, plasmada en les esposalles dels respectius hereus a Tarascó l'any 1202. El domini sobre les Valls d'Andorra esdevingué un capítol central d'aquest conflicte entre l'Església d'Urgell i els Castellbò-Foix, deleroses totes dues parts de controlar la zona de pas natural entre Foix i la Seu d'Urgell i tot el potencial que oferien les Valls quant a rendes i serveis de caràcter feudal, encara per explotar en gran mesura.

Durant els segles precedents ja s'havien posat en evidència les dificultats que implicava el domini directe sobre els andorrans, una comunitat ben cohesionada i amb una capacitat militar important, gestionada pels caps de casa. La destrucció del castell de Bragafolls per part dels andorrans a final del segle X era una prova de les seves capacitats. L'estratègia senyorial del segle XIII havia evolucionat significativament, però, amb l'erecció de castells fora del territori andorrà que controlaven directament les seves entrades i sortides principals. Amb això, els senyors feudals s'atorgaven la capacitat d'escanyar l'economia andorrana i, d'aquesta manera, de pressionar les comunitats de les Valls d'una manera indirecta. Dues eren les vies principals que comunicaven les Valls amb el principal centre comercial de referència, que continuava sent la Seu d'Urgell. Per un costat hi havia el camí que baixava per la riba dreta del Valira fins arribar al pont de Sant Esteve, on es creuava el riu a poca distància de la ciutat episcopal. L'altre sortia de les Valls a una certa alçada, per la riba esquerra, passant per Arcavell en direcció a coll de Jou i el castell de Somont, o bé per Calbinyà. L'any 1230 Arcavell ja comptava amb un castell que era del domini episcopal. Poc abans de 1240, a la riba dreta, el comte Roger Bernat II de Foix va fer erigir una fortalesa pròpia sobre un penyal a la riba esquerra del Valira, la Bastida de Ponts, just davant per davant de l'actual nucli de la Farga de Moles. Com mostra la documentació de l'època, aquests castells fiscalitzaven l'entrada i la sortida de mercaderies a les Valls i, per tant, tenien un paper crític en el sosteniment material de les seves comunitats. I encara, aquesta ingerència econòmica s'havia d'intensificar a partir de mitjan segle XIII, amb el desplegament progressiu d'una especialització ramadera per part dels andorrans, que exigia el pas del bestiar per les dues vies esmentades de sortida de les Valls, per poder accedir als principals mercats de la Seu d'Urgell, d'Organyà o de més enllà.

Sota aquestes noves circumstàncies, l'estratègia de les comunitats andorranes va haver de modificar-se significativament. Els senyors implicats en la realitat andorrana, Bisbes d'Urgell i Comtes de Foix, aparentment amb poca resistència, van incrementar les seves capacitats impositives sobre les valls andorranes: els bisbes van aconseguir fer-se amb la totalitat del

delme de les seves parròquies en aquesta època, i els comtes van incrementar les seves càrregues econòmiques i, fins i tot, van fer-se amb les darreres prerrogatives judicials que conservaven els andorrans l'any 1275. Els andorrans van haver d'abandonar la resistència activa i substituir-la per la negociació constant amb els dos senyors que tenien la clau de l'entrada i la sortida de les Valls d'Andorra vers els principals centres de mercat, els quals, al seu torn, es van veure obligats a arribar a un acord entre ells sobre la gestió de les Valls, segons els va ordenar el rei Pere el Gran l'any 1278.

Aquests són els precedents immediats de la signatura del Primer Pariatge: al llarg del segle XIII els andorrans van haver de renunciar progressivament a les seves antigues prerrogatives per mantenir-se integrats a una regió econòmica que comptava amb un centre econòmic clar i indiscutible a la Seu d'Urgell, però que estava sotmesa a contínues perturbacions per les violències derivades d'una fractura política profunda. La tria dels andorrans per una negociació permanent amb els senyors que tenien la clau d'entrada i sortida del seu territori posà les bases d'una dualitat intrínseca en la gestió política de les Valls, que esdevindria ben explícita amb el Pariatge de 1278.

Carles Gascón i Chopo,
doctor en Història i membre de l'Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell